

Kansenagenda

'Vliegen en meer'

11-4-2018

Expertteam CRO Teuge

Inhoud

A. Inleiding

B. Doel van dit advies

1. Een integrale visie op Teuge 5
 - a. Een helder profiel voor de toekomst
 - b. Teuge als voorloper en innovator
 - c. Steun voor een gezonde toekomst

2. Recreatie en andere alternatieven 9
 - a. Meer dan alleen vliegen
 - b. Richting kansen met recreatie
 - c. Teuge als toeristische 'TOP' plek

3. De luchthaven als (bedrijven)park 13
 - a. Management op parkniveau
 - b. Branding van vliegveld Teuge
 - c. Een warm bad voor ontwikkeling

4. Samen werken aan minder hinder 17
 - a. Een toekomst met draagvlak
 - b. Aan tafel voor een gezond Teuge
 - c. Een nieuw geluid in general aviation

5. Kansrijke cleantech toepassingen 21
 - a. Teuge als proeftuin voor cleantech
 - b. Vermindering van de voetafdruk
 - c. Focus en een planmatige aanpak

C. Totstandkoming van dit advies

A. Inleiding

“De CRO Teuge heeft ingevolge de Wet luchtvaart de taak om door overleg van diverse betrokkenen een gebruik van de luchthaven te bevorderen dat zo veel mogelijk recht doet aan de belangen van die betrokkenen. Het gaat daarbij om alle belangen, dus ook in de betekenis van de luchthaven voor economie, werkgelegenheid en recreatie en niet alleen om milieubelangen.” De voorgaande passage is opgenomen in het instellingsbesluit van de CRO-Teuge (Publicatie in het Provinciaal blad, NR2011/82 30 mei 2011, ISSN: 0920-069X). In overeenstemming hiermee gaat het werkplan van de CRO niet enkel over milieuhinder maar over een breder scala van onderwerpen.

De voorzitter van de CRO heeft ons als groep experts gevraagd hem uit verschillende invalshoeken van aanbevelingen te voorzien opdat vliegveld Teuge, de ondernemingen die er gevestigd zijn en de omgeving een meerwaarde kunnen krijgen op diverse terreinen. Door onze aanbevelingen te presenteren in een Kansagenda kan er aansluiting worden gezocht op de al bestaande Monitoringsagenda van de CRO Teuge. Adviezen die de leden van de CRO aanspreken, kan men van de ene naar de andere agenda doorschuiven. Wij hopen dat dit het praktische nut van dit advies versterkt.

De aanbevelingen zijn voorzien van fasering en suggesties ten aanzien van mogelijke uitvoerende partijen. Daarbij wil het expertteam zichzelf niet ontzien, wij bieden aan om op bepaalde aanbevelingen een extra dienst te verzorgen, bijvoorbeeld door contacten te leggen en aanzetten te doen. Wij willen hiermee aangeven dat wij niet enkel een ‘fly by’ advies verstrekken, maar dat wij ons betrokken voelen. Wij dragen graag bij aan een duurzame toekomst voor vliegveld Teuge waarin economie en draagvlak in balans zijn.

April 2018,

Jan van Muyden, adviseur algemeen en hinderbeperking

Agave Kruijssen, adviseur natuur en milieu

Dries Crama, adviseur economie en werkgelegenheid

Tom Brands, adviseur recreatie en toerisme

Gert Jan Koele, adviseur cleantech en duurzaamheid

B. Doel van dit advies

Sinds het expertteam met haar werkzaamheden is gestart, is het vertrekpunt gewijzigd. Zo is er de impact van de mogelijke extra vliegbewegingen vanaf Lelystad Airport. Maar er is ook de toezegging van het luchthavenbedrijf¹ dat zij voor haar exploitatie kan volstaan met 80.000 vliegbewegingen per jaar, wat juist enige rust heeft gebracht. Er blijft echter urgentie omdat de start- en landingsgelden te smal zijn voor een gezonde, toekomstbestendige exploitatie met draagvlak bij alle stakeholders. Ze vormen juist een prikkel voor meer hinder door vliegbewegingen. Het doel van dit advies is daarom innovatieve aanbevelingen te doen vanuit verschillende invalshoeken.

Wij hebben gekeken naar de toekomst voor de luchthaven, maar zijn daarbij de korte termijn niet vergeten. Het totale overzicht van aanbevelingen in dit document bevat daarom zowel acties voor de lange termijn als laaghangend fruit waarmee relatief snel resultaten zijn te behalen. Wij hebben willen voorkomen dat uitvoering van een aanbeveling leidt tot meerwaarde voor een bepaalde groep mensen, terwijl dit nadelig is voor anderen. Je hoeft het niet altijd eens te zijn met elkaar, maar je kunt wel zoeken naar win-win en win-neutraal situaties. Win-verlies opties wil je voorkomen.

Dit advies is niet bedoeld om in te gaan op wat al loopt of in het verleden gebeurd of geadviseerd is, maar wat er voor vliegveld Teuge² mogelijk is en zou moeten gebeuren. Wel kunnen er belangrijke punten uit eerdere rapporten zijn die meer aandacht verdienen of waarin nieuwe richtingen bestaan. Daarnaast zijn er bestaande ontwikkelingen die wij graag met vereende krachten en budgetten nauw in de gaten willen houden en richting vliegveld Teuge willen versnellen.

¹ Luchthavenbedrijf Teuge: de N.V. Luchthavenbedrijf Teuge. ² Vliegveld Teuge: het grotere geheel van het vliegveld, te weten de N.V. Luchthavenbedrijf Teuge, ondernemingen die er gevestigd zijn, mensen die er wonen (niet 'omwonenden'), het groen en meer.

1. Een integrale visie op Teuge

1.a. Een helder profiel voor de toekomst

Het expertteam acht het van belang dat er voor vliegveld Teuge als geheel een duidelijk profiel richting de toekomst wordt opgesteld. Met 'vliegveld Teuge als geheel' bedoelen wij hier het grotere terrein, inclusief de bedrijven die op en rond het vliegveld gevestigd zijn. Het is goed dat er dit voorjaar een visie van het luchthavenbedrijf te verwachten valt, maar wij denken dat een gezonde toekomst een bredere benadering vereist. Het luchthavenbedrijf zal daarvan natuurlijk wel een cruciaal onderdeel zijn, maar een bredere visie moet voor uiteenlopende stakeholders aanvoelen als ook van hen.

Een totaalvisie op vliegveld Teuge dient meer te zijn dan slechts een richting en mag ook niet blijven hangen in kretologie. Het vergt een duidelijke omschrijving die opportunisme, dat problemen creëert in de toekomst, kan helpen voorkomen. Hieronder valt bijvoorbeeld ook het toekomstige portfolio aan bedrijfssamenstelling: het stimuleren van nieuwe vestiging die wenselijk is. Men kan dan gericht acquireren op complementair aanbod op de huidige situatie in lijn met de opgestelde visie.

Een visie kan behalve economische doelen ook natuur- en milieudoelen bevatten. Het is zinvol daarbij ook naar andere opgaven te kijken die er op gemeentelijk en provinciaal niveau liggen. Is het mogelijk natuur te ontwikkelen, kunnen we aan waterberging doen of een zonnepark aanleggen? Dit kan het profiel van vliegveld Teuge versterken, wat op haar beurt bedrijven aantrekt die je er conform een nieuwe visie wilt hebben. Deze uitstraling heeft weer een positief effect op recreanten en groepsbezoek.

Ondanks de asfaltbaan wordt vliegveld Teuge door velen omschreven als het mooiste groene veld van Nederland. Een goede start voor een profiel is dus: het stilste kleine luchtvaartcentrum van Nederland. Vliegveld Teuge kan uitgroeien tot een laboratorium voor stille luchtvaart. Voor bepaalde innovaties die nog in de kinderschoenen staan, zoals elektrisch vliegen, kan men pilots definiëren in overleg met de overheid. Dit biedt geen vrijbrief, maar creëert experimenteeruimte voor innovatie.

Aanbevelingen			
1.	Een integrale visie op Teuge		
<i>a.</i>	<i>Een helder profiel voor de toekomst</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Stel voor vliegveld Teuge als geheel (meer dan alleen luchthavenbedrijf) een duidelijke visie op, incl. gewenst profiel bedrijfssamenstelling.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers, CRO	2018/2019
2.	Betrek bij de vorming van een visie de diverse stakeholders en neem andere opgaven erin mee, zoals op het vlak van natuur en milieu.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers, CRO	2018/2019
3.	Kies als ambities het stilste luchtvaartcentrum van Nederland en experimenteerruimte voor innovatieve ontwikkelingen in stille luchtvaart.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers, CRO	2018/2019

1.b. Teuge als voorloper en innovator

Een expertteam met een bredere blik dan hinder en milieu is niet gebruikelijk bij de CRO's. Dat is niet vreemd, want de wetgeving is vooral geënt op ruimtelijke ordening. Dit werd altijd in de hand gewerkt door lastige discussies rond luchthavens, er werd minder geredeneerd vanuit kansen. Het blikveld is maar zeer geleidelijk gericht geraakt op de andere aspecten, zoals de regionale economische waarde. De betekenis van een kleine luchthaven voor de werkgelegenheid en als bedrijventerrein verdient steeds meer aandacht. Daarnaast is er langzaam meer plaats voor de rol in de totale mobiliteit. De recreatieve waarde voor inwoners en toeristen mag wel nog meer in beeld komen.

Nadeel van de vooruitstrevende aanpak bij vliegveld Teuge is dat er weinig collega-luchthavens zijn om van te leren, voordeel is dat het zich kan profileren als voorloper en innovator. Toch kunnen we van innovaties van elders leren en het is waardevol daar eens nadrukkelijker naar te kijken. Daarnaast is een oefening interessant waarbij je de ideale situatie ontwerpt alsof er nog geen luchthaven is. Wellicht komen er creatieve en innovatieve oplossingen voorbij. Natuurlijk wil je daarbij de problemen rond vliegveld Teuge zoveel mogelijk tackelen, maar vanaf daar moeten we vooral denken in kansen.

Aanbevelingen			
1.	Een integrale visie op Teuge		
<i>b.</i>	<i>Teuge als voorloper en innovator</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Breng de recreatieve waarde van het vliegveld beter in beeld, in samenhang met onder meer economie, werkgelegenheid en mobiliteit.	Gemeenten, provincie, CRO	2018/2019
2.	Laat vliegveld Teuge zich profileren als voorloper en innovator, en bekijk innovaties op luchthavens in binnen- en buitenland.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, CRO	2020/2021

1.c. Steun voor een gezonde toekomst

Door nieuwe vliegroutes bij de uitbreiding van Lelystad Airport kan het zijn dat de para's¹ op vliegveld Teuge niet meer hun gewenste vluchtkolom kunnen gebruiken. Het Rijk heeft begrip getoond en er zijn toezeggingen voor hulp aan vliegveld Teuge. Er wordt gedacht aan het aantrekken van general aviation² en andere bedrijven vanaf Lelystad. Het is dus goed in 2 scenario's te denken (met en zonder para's), en voor beide een spoor uit te werken.

Het is interessant om nader te verdiepen hoe het Rijk kan en wil helpen. Betekent dit geld om bedrijven van Lelystad en elders naar vliegveld Teuge te lokken? Kan dit ook steun betekenen voor acquisitie op bedrijfsvestiging uit andere sectoren, zoals recreatie en cultuur? Kan er inventarisatie van alternatieve verdienmodellen en best practices elders plaatsvinden met steun van het Rijk? Eventuele steun vanuit de overheid, zoals bijvoorbeeld de hulp die het Rijk heeft toegezegd, moet niet alleen gebruikt worden om een gat te vullen als de para 's verdwijnen. We moeten het juist aanwenden om een nieuw exploitatiemodel te ontwikkelen. Liever geen (of niet alleen een) zak geld om 20 jaar af te kopen, maar om eerder een gezonde toekomst voor elkaar te krijgen.

¹ Para's / paracentrum: de parachutisten / Nationaal Paracentrum Teuge.

² General aviation: alle burgerlijke luchtvaart anders dan vooraf geprogrammeerde lijnvluchten en niet geprogrammeerde zakelijke transportvluchten.

Een goede geografische kansenkaart kan het uitvoeringsplan ondersteunen. Hierbij moet men denken aan een abstracte kaart op structuurniveau. Daarop geeft men economische kansen weer, maar ook kansen voor natuurontwikkeling, groene energie en recreatieve ontsluiting (meervoudig ruimtegebruik). Kijk daarbij niet alleen naar wat je van boven ziet, maar ook wat er in de bodem zit of ermee kan gebeuren (zoals warmte koude opslag), en vergeet niet dat er driedimensionale ruimte nodig is voor het vliegen en gerelateerde activiteiten.

Aanbevelingen			
1.	Een integrale visie op Teuge		
<i>c.</i>	<i>Steun voor een gezonde toekomst</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Maak een uitvoeringsplan met kansenkaart voor diverse aspecten (niet enkel vliegen), incl. scenario's met en zonder de para's.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019
2.	Vraag vanuit visie en uitvoeringsplan, met maximaal draagvlak onder belanghebbenden, steun bij het Rijk en andere overheden.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019

2. Recreatie en andere alternatieven

2.a. Meer dan alleen vliegen

Vliegveld Teuge valt onder de zogenaamde 'groene velden' waar geen verkeersleiding is. Zij beschikken over beperkte mogelijkheden voor exploitatie, meestal bestaande uit landingsgelden, brandstof en erfpacht. Het luchthavenbedrijf op vliegveld Teuge mist deze derde bron van inkomsten. Wellicht kan het nieuwe Bedrijventerrein West wat gaan betekenen en zijn bestaande oudere gebouwen te revitaliseren. In het buitenland ontvangen luchthavens meer steun van de overheid door het faciliteren van onderhoud en/of brandweer, hetgeen geoorloofd is binnen de richtlijnen van Brussel.

Vliegveld Teuge heeft het op twee na grootste centrum in sportspringen van Europa. Een vertrek van deze para's kan een halvering van de omzet betekenen. Dat is een ramp voor het luchthavenbedrijf en leveranciers van het paracentrum, maar ook voor de aanloop bij restaurants. De para's hebben relatief weinig ruimte op de grond nodig. Dat is anders bij vliegers met eigen vliegtuigen, al vliegen ze zelf niet veel. Als men meer general aviation naar vliegveld Teuge wil overhevelen, kost dit meer fysieke ruimte.

Bij het luchthavenbedrijf is en wordt overigens hard gewerkt aan het drukken van de kosten, onder meer door het delen van personeel en gezamenlijke inkoop met Twente Airport. Er zijn bovendien volop contacten met andere luchthavens. De directeur van het luchthavenbedrijf is voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Luchthavens. Via deze weg vindt kennisuitwisseling plaats over regelgeving, inspectie, milieu, en meer.

Vliegveld Teuge bevindt zich in een fase van diversificatie in ideeën over de toekomst. Zie het als economische en sociale ruimte die later leidt tot aanpassingen in de fysieke ruimte. Een focus op kansrijke en nuttige ontwikkelingen is daarom een volgende stap. Het is interessant om best practices op luchthavens (en andere sectoren) elders te bekijken, zowel in Nederland als in het buitenland. Wat zijn de wegen die andere luchthavens (klein of groot) bewandelen?

Aanbevelingen			
2.	Recreatie en andere alternatieven		
<i>a.</i>	<i>Meer dan alleen vliegen</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Ontwikkel een economisch model voor de luchthaven met meer dan alleen vliegen, waarin bv. ook pacht inkomsten genereert.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, CRO	2022/2023
2.	Denk vooralsnog breed over een economisch en maatschappelijk model voor de luchthaven en focus later op invulling van fysieke ruimte.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, CRO	2018/2019
3.	Voer een inventarisatie uit van best practices bij andere luchthavens in Nederland en het buitenland. Kijk ook naar andere sectoren.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019

2.b. Richting kansen met recreatie

Als het gaat om recreatie zijn er nu 2 restaurants, 2 bed & breakfasts en 2 campings. Verder is er een plek voor het spotten van vliegtuigen die veel gebruikt wordt. Het zou mooi zijn als die plek betegeld wordt en er in de zomer een ijscokar mag staan. Veel mensen maken in de zomer namelijk echt een uitje van een bezoek aan vliegveld Teuge. Daarbij is de wijk Zuidbroek nog in ontwikkeling, met veel gezinnen met jonge kinderen.

Maar er is in onze ogen nog meer uit te halen. Men kan inventariseren of brandweer, politie, ambulance of marechaussee geïnteresseerd zijn vliegveld Teuge te gebruiken voor demonstraties of manifestaties. De kans is dan om met meerdere organisaties op te schalen naar een gezamenlijke showcase, met imagoversterking van vliegveld Teuge en deze partners. Het is ook mogelijk anders te kijken naar de faciliteiten op de luchthaven. Zie het bijvoorbeeld als festivalterrein voor evenementen als de Teuge Highlandgames. Het asfalt biedt een prachtig circuit voor wielrenners, hardlopers, modelauto's en -vliegtuigen. Deze ideeën moeten dan wel inpasbaar zijn ten opzichte van de vliegbewegingen en het geldende bestemmingsplan.

Het contrast tussen de luchthaven en de stilte in de omgeving is niet altijd op te lossen, maar er zijn meerdere typen recreanten. Interessant is bijvoorbeeld de aanwezigheid en zelfs uitbreiding van de boerencampings. Zij kunnen wellicht hinder ervaren, maar hebben ook profijt van de luchthaven. Er overnachten vliegers, parachutespringers et cetera en de andere gasten vinden de nabijheid van de luchthaven juist een beleving.

Aanbevelingen			
2.	Recreatie en andere alternatieven		
<i>b.</i>	<i>Richting kansen met recreatie</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Zorg dat de openbare ruimte voor vliegtuigspotten goed vindbaar, bereikbaar en aantrekkelijk is en beleving biedt.	Gemeente Voorst, luchthavenbedrijf	2018/2019
2.	Inventariseer of hulpdiensten geïnteresseerd zijn om vliegveld Teuge te gebruiken als oefenlocatie of voor manifestaties.	Luchthavenbedrijf, gemeenten, provincie	2018/2019
3.	Kijk of het terrein faciliteiten kan bieden voor niet luchthaven geassocieerde activiteiten, zoals een breed scala aan evenementen.	Luchthavenbedrijf, gemeenten, provincie	2018/2019

2.c. Teuge als toeristische 'TOP' plek

Het vliegveld is al redelijk goed ontsloten via het fietsroutenetwerk en wandelpaden. Het kan daarmee een toeristisch overstappunt (ook wel TOP genoemd) worden voor wandelen, fietsen en meer. Dan is het wel belangrijk voldoende parkeerruimte te creëren, zoals op andere recreatieve locaties. Vliegveld Teuge zou ook prima kunnen dienen als start- en eindpunt van een Klompenpad van Landschapsbeheer Gelderland dat een ronde om de luchthaven kan maken. Hierop en op de functie van een TOP Teuge kunnen weer andere ondernemers aanhaken. Denk aan bedrijven die fietsen verhuren en/of activiteiten met groepen doen, zoals de Veluwespecialist. Een TOP is ook een goede stop voor de nieuwe Veluwe Express, een snelle busdienst die het centrum van Apeldoorn en recreatieve bestemmingen in de omgeving verbindt.

Als aanvulling op recreatieve bedrijvigheid die past bij het vliegveld is het mooi een luchtvaartattractie op vliegveld Teuge te ontwikkelen of er naartoe te halen. Aviodrome zou geschikt zijn (als dat niet langer op Lelystad past), maar het mag ook een nieuwe attractie zijn over de moderne luchtvaart met een technische, virtuele invulling over verkeersleiding en het luchtruim. Denk aan een controlekamerachtige omgeving, bijvoorbeeld een (recreatieve) testlocatie. Dit is wellicht samen te ontwerpen met studenten, bedrijven en misschien de luchtmacht (die het vervolgens kan gebruiken als opleidingscentrum). Maar het mag ook meer laagdrempelig zijn: een centrum voor de ontvangst van gasten met info over het verleden, met rondleidingen en kinderfeestjes.

Als men de kansen met recreatie en toerisme wil benutten, is het van belang te weten hoe vliegveld Teuge kan aansluiten op de behoeften van mogelijke doelgroepen. Vanuit de provincie zou er ook meer aandacht mogen zijn voor het vliegveld vanuit haar team recreatie en toerisme, zoals nu gebeurt voor het aspect bedrijventerreinen. Oost NL¹ brengt in dat kader al het een en ander in beeld op basis van ringen voor vestiging, afhankelijk van de mate waarin activiteiten luchtvaart gebonden zijn.

Aanbevelingen			
2.	Recreatie en andere alternatieven		
<i>c.</i>	<i>Teuge als toeristische 'TOP' plek</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Kijk of een toeristisch overstappunt mogelijk is, met voldoende parkeerruimte en verbinding op recreatieve routes en de Veluwe Express.	Gemeente Voorst, Routebureau Veluwe	2018/2019
2.	Breng vanuit de toekomstvisie de doelgroepen van vliegveld Teuge in kaart, d.w.z. van vliegers tot en met de recreanten die het bezoeken.	VisitVeluwe, luchthavenbedrijf, CRO	2018/2019
3.	Haal luchtvaart gerelateerde attracties naar vliegveld Teuge en inspireer initiatiefnemers om er nieuwe attracties te vestigen.	Gemeenten, luchthavenbedrijf	2022/2023

¹ Oost NL: ontwikkelingsmaatschappij van Oost-Nederland, in opdracht van ministerie van Economische Zaken en Klimaat en provincies Gelderland en Overijssel.

3. De luchthaven als (bedrijven)park

3.a *Management op parkniveau*

Het zou goed zijn om vliegveld Teuge meer te zien als een terrein waar van alles te beleven is. Vanuit die gedachte kan ontwikkeling nieuwe kansen bieden die alternatieve inkomsten opleveren voor het luchthavenbedrijf en de rest van het vliegveld. Dit zal ook meer draagvlak in de omgeving creëren dan zich enkel te richten op vliegbewegingen. Voor het luchthavenbedrijf als zelfstandige organisatie is dit lastig omdat zij haar accent heeft bij haar eigen exploitatie en een beperkte invloedssfeer kent. Er zou daarom best een tandje bij mogen komen als het gaat om het beheer van het gehele terrein.

Ons advies als expertteam is om de gehele luchthaven economisch te benaderen als luchtvaart gerelateerd bedrijvenpark met een landingsbaan. Een uitgebreidere blik is het vliegveld en de directe omgeving te zien als landgoed¹, waarbij je ook aspecten als fiets- en wandelpaden meeneemt. Vanuit de gedachte van een bedrijvenpark of landgoed is het verstandig een aantal taken te bundelen en gezamenlijk uit te laten voeren door een parkmanager, vergelijkbaar met de rol van winkelstraatmanagers. Deze persoon zal zich nooit bemoeien met de exploitatie van het luchthavenbedrijf of een van de andere bedrijven, die verantwoordelijkheid ligt bij de ondernemers zelf.

Een parkmanager kan wel helpen bij de (door)ontwikkeling en betere huisvesting van bestaande bedrijven. Deze persoon kan daarnaast een centraal aanspreekpunt en regelneef zijn voor gezamenlijke activiteiten (denk aan inkoop of promotie). Verder kan een parkmanager zich ook opstellen als ontwikkelaar (inclusief acquisitie) van het bedrijvenpark en de vestiging van nieuwe bedrijven ondersteunen. De parkmanager kan bestaande en nieuwe initiatiefnemers helpen, onder meer door begeleiding rond regelgeving en subsidiemogelijkheden bij (door)ontwikkeling. Ook de acquireurs en relatiemanagers voor bedrijventerreinen van de gemeenten kunnen hier een rol in spelen. De gemeenten werken op dit vlak al op een goede manier samen door in bepaalde gevallen naar elkaars terreinen te verwijzen. Een parkmanager voor het 'bedrijvenpark vliegveld Teuge' zou dit kunnen versterken en uitbouwen.

¹ Met een landgoed bedoelen we hier een groot stuk grond met verschillende typen landschap en gebouwen en diverse inkomstenbronnen.

Aanbevelingen			
3.	De luchthaven als (bedrijven)park		
<i>a.</i>	<i>Management op parkniveau</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Trek het beheer naar een niveau dat groter is dan het luchthavenbedrijf. Zie het als een bedrijvenpark met ruimte voor vele aspecten.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers, CRO	2020/2021
2.	Stel een parkmanager aan om ontwikkeling, huisvesting en samenwerking van bestaande en nieuwe bedrijven te ondersteunen.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers, CRO	2018/2019
3.	Laat acquireurs en relatiemanagers van de gemeenten vliegveld Teuge meenemen in het aanbod aan bedrijvenlocaties.	Gemeenten, luchthavenbedrijf	2018/2019

3.b. Branding van Vliegveld Teuge

Met de lange historie en het duurzame toekomstprofiel van vliegveld Teuge is er veel om trots op te zijn. Veel mensen in de omgeving voelen dat zo. De overheden mogen er meer voor uitkomen dat ze trots zijn op vliegveld Teuge. Maar hoe geef je vorm aan die trots? Branding van luchthaven en bedrijven door een marketeer zou helpen. Wellicht zijn de taken parkmanagement en marketing in één persoon mogelijk. Die kan zorgen voor een gezamenlijke huisstijl, website en fysieke bewegwijzering. Er kan een vliegtuig op een standaard staan bij de entree (of als landmark langs de A50) en een groot bord 'Welkom Op Vliegveld Teuge'. Een hek plaatsen en entree heffen hoeft niet: het geld wordt uitgegeven bij de losse bedrijven. Wel kun je discussie voeren over parkeergeld.

Het Veluweteam¹ gaat een serviceteam opzetten om ontwikkelingen te stimuleren en ondernemers te helpen. Een nieuw Veluws routebureau gaat een wandelroutenetwerk laten aanleggen. Daarnaast gaat de Veluweboard het nieuwe concept Recreatieve Hoofd Structuur (RHS) laten vertalen naar concrete thema's en gebieden zoals de IJsselvallei. Het is belangrijk dat vliegveld Teuge, beter dan nu, aanhaakt op de VeluweAlliantie om haar belangen bij deze zaken te (laten) vertegenwoordigen.

¹ In de VeluweAlliantie werkt de provincie Gelderland samen met 34 andere organisaties om recreatie te verbeteren en natuur te beschermen. Deze samenwerking kent ook een bestuurlijke Veluweboard en een ambtelijk Veluweteam.

Het vliegveld lijkt overigens beter in beeld bij inwoners dan toeristen. Omdat marketing veel geld kost, kan profilering het beste gebeuren samen met Apeldoorn en de rest van de Veluwe via Apeldoorn Marketing en VisitVeluwe¹. Men kan het vliegveld in de markt zetten in combinatie met Bussloo, het blotenvoetenpad en Vergaderlocatie het Glazen Huis. Als er meer recreanten komen, moet men overlast tegengaan. Denk aan gastvrije bereikbaarheid om zwerfverkeer tegen te gaan. Dit betekent grip op contactmomenten met de bezoeker, zoals goede informatie op internet en een infocentrum ter plaatse.

Aanbevelingen			
3.	De luchthaven als (bedrijven)park		
<i>b.</i>	<i>Branding van vliegveld Teuge</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Stel een marketeer aan die het vliegveld als geheel vermarkt en zorgt voor gezamenlijke huisstijl, promotie en gastvrije bereikbaarheid.	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers	2018/2019
2.	Richt de marketing op zowel de recreant als de toerist. Sluit in dit verband aan bij Apeldoorn Marketing en VisitVeluwe.	Ondernemers, luchthavenbedrijf, gemeenten	2018/2019
3.	Laat de luchthaven (beter) aanhaken op de Veluwse samenwerking om haar belangen te vertegenwoordigen.	Ondernemers, luchthavenbedrijf, gemeenten	2018/2019

3.c. Een warm bad voor ontwikkeling

Er zijn goede voorbeelden van het stimuleren van ontwikkeling, bijvoorbeeld met een inspiratieboek om initiatiefnemers uit te dagen. Je kunt daarbij kijken in hoeverre je creatief kunt omgaan met luchthaven- en luchtvaart gebonden bestemmingsplannen: het Koude Oorlog Museum, een speelhal met luchtvaartthema, een theatervoorstelling zoals Soldaat van Oranje in een hangar of zelfs een bungalowpark moeten kunnen. Een andere optie is de vestiging van creatieve industrie, maar dit kan door de belangen van bedrijventerreinen elders politiek lastig zijn. Belangrijk is dat er voor ondernemers die zich melden (bestaand en nieuw) een warm bad inzake regelgeving wordt gecreëerd.

¹ VisitVeluwe en Apeldoorn Marketing zijn organisaties die de marketing voor resp. de Veluwe en Apeldoorn verzorgen.

Het luchthavenbedrijf heeft geen capaciteit en middelen om van bovenstaande ideeën werk te maken, en daar ligt ook niet haar verantwoordelijkheid. Parkmanagement en marketing zijn echter ook te organiseren vanuit bedrijfsinvesteringszones (BIZ) of als door de overheid aangestelde functionaris. Wellicht wil niet ieder bedrijf aan een BIZ meedoen (en meebetalen), maar je wilt ook geen ‘free riders’. De gemeente Apeldoorn heeft dit voor recreatie en toerisme bijvoorbeeld opgelost door met instemming van de (meeste) bedrijven de toeristenbelasting te verhogen en de inkomsten vervolgens ten dienste te stellen aan dezelfde sector. Een alternatief is een groeimodel waarbij de overheid met de inleg start en de ondernemers vervolgens stapsgewijs mee gaan doen. De gemeenten hebben als aandeelhouders tenslotte belang bij de ontwikkeling.

Wie weet is een gezamenlijke organisatie niet nodig en gaat het ‘organisch’ groeien, maar de collectiviteit kan wel gestimuleerd worden. Een BIZ of andere samenwerking zal voor de gevestigde bedrijven diverse voordelen bieden. Het kan alle ondernemers helpen als er schaalvergroting bereikt wordt in inkoop, promotie of gezamenlijke CO2-compensatie. Je kunt ook van elkaar leren. Bedenk dat niet alles werkt, soms ben je wel degelijk concurrenten. Het moet de bedoeling zijn om er samen profijt uit te halen, niet om elkaar zaken op te leggen (zoals verplicht meedoen aan bepaalde inkoop).

Aanbevelingen			
3.	De luchthaven als (bedrijven)park		
<i>c.</i>	<i>Een warm bad voor ontwikkeling</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Maak op basis van de visie een inspiratieboek om investeerders en initiatiefnemers uit te dagen zich op vliegveld Teuge te richten.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019
2.	Creëer een warm bad voor bedrijven die er al zijn of zich op vliegveld Teuge willen vestigen en zoek ruimte in de bestemmingsplannen.	Gemeenten, provincie	2018/2019
3.	Zoek een mogelijkheid tot financieren van parkmanagement en marketing door bv. een bedrijfsinvesteringszone (BIZ).	Gemeenten, luchthavenbedrijf, ondernemers	2018/2019

4. Samen werken aan minder hinder

4.a. Een toekomst met draagvlak

Kiezen voor een toekomst van vliegveld Teuge als een stil, duurzaam, innovatief en gastvrij vliegveld zal mede het draagvlak in de omgeving vergroten. Dat bereiken we alleen als die visie ook in daden wordt omgezet, waarbij je rekening houdt met de omwonenden. Dat kan op de volgende manieren:

- Pluk het 'laaghangend fruit': vlieg zo hoog mogelijk - op minimaal 1000 ft en mijd natuurgebieden en woonwijken conform de KNVvL-richtlijn. Vlieg met transponder aan zodat vliegtuigen te volgen zijn. Dit kan juist in het voordeel van vliegers zijn. Veel vliegers hebben hun vlieggedrag aangepast en dit heeft reeds geleid tot minder hinder. Het is nodig om dit vast te houden en uit te bouwen.
- Er is al een hogere heffing voor vliegtuigen die meer geluid produceren. Sommige bedrijven vliegen al met geluiddempers, invoering daarvan op kleine vliegtuigen moet daarom verder gestimuleerd worden. Vliegers leveren een extra bijdrage aan minder hinder met een gelijkmatige, rustige vliegstyl ('het nieuwe vliegen').
- Zorg voor een eenduidig aanspreekpunt voor vragen en klachten op de luchthaven zelf. Zorg daarbij voor korte lijnen en een heldere procedure. Een gefundeerde klacht moet altijd worden opgevolgd, een vraag altijd beantwoord. Een klacht is geen persoonlijke aanval, maar biedt een kans om een probleem op te lossen.
- Communiceer helder en wees transparant. De omgeving tijdig en eerlijk informeren draagt bij aan meer begrip.

Het uitgangspunt moet blijven zaken vast te leggen in het Luchthavenbesluit. Overige kwesties rond vlieggedrag (en bv. cleantech) kan men met ondernemers, in overleg met omwonenden, opnemen in een convenant - een herenakkoord uit vrije wil. Vliegers en omwonenden kunnen dit dan uitdragen als een code: 'Zo doen wij dat hier op Teuge'.

Een punt van aandacht is dat bij de nieuwe MER de stikstofoxiden- en fijnstofuitstoot en het risico voor de direct omwonenden wordt betrokken. Dit is toegezegd na het advies van de stuurgroep in 2015. Het is goed een bevestiging te geven dat dit gebeurt.

Provincie Gelderland mag zich samen met collega provincies meer druk maken over de vliegruimte tot 1800 meter, ook in relatie tot activiteiten van de luchtmacht. Zij heeft daar geen juridisch handvat voor, maar wel maatschappelijk draagvlak. Bundeling van verkeersstromen in de lucht en op de grond (zoals eerder geadviseerd) kan onderdeel zijn van de aanpak, net als verplaatsing van het laagvlieggebied dat slechts historisch op de huidige plek is gelegen. Tot slot kan de provincie zich inzetten voor het scheppen van meer ruimte (vlieghoogte) voor kleine luchthavens bij de herindeling van het luchtruim.

Aanbevelingen			
4.	Samen werken aan minder hinder		
<i>a.</i>	<i>Een toekomst met draagvlak</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Leg samen met bestaande bedrijven in een covenant afspraken vast over vlieggedrag (en meer).	Ondernemers, luchthavenbedrijf, omwonenden	2018/2019
2.	Laat provincie Gelderland zich, op basis van maatschappelijk draagvlak, meer druk maken over de vliegruimte tot 1800 meter.	Provincie, CRO	2022/2023
3.	Kom de toezegging na om de stikstof- en fijnstofuitstoot te onderzoeken.	Gemeenten, provincie, CRO	2018/2019

4.b. Aan tafel voor een gezond Teuge

Er is inmiddels minder hinder dan vroeger, hetgeen een kans biedt juist nu verder te bouwen aan een goede relatie met de omgeving. Heldere communicatie en opvolging van bovengenoemde aanbevelingen zijn de eerste stap. Toenadering tussen omwonenden en vliegers gebeurt incidenteel en heeft een goede invloed. Het paracentrum houdt regelmatig informele bijeenkomsten of laat zich uitnodigen, en dit werkt zeker goed. De CRO kan, bijvoorbeeld eenmaal per jaar, het initiatief nemen voor een informeel platform. Het biedt de mogelijkheid elkaar beter te informeren en feedback te geven, en de persoonlijke contacten tussen betrokkenen te verbeteren. Een dergelijke bijeenkomst kun je overigens naar behoefte vaker houden.

De relatie tussen vliegers en omwonenden is in sommige gevallen ernstig verstoord geraakt. Het is nodig die relatie opnieuw op te bouwen, vooroordelen weg te nemen en het wederzijdse vertrouwen te herwinnen, waarbij je weet dat dit niet makkelijk hoeft te zijn en dat er tegenpolen zullen blijven. Voor een duurzaam goede relatie is het van belang dat je transparant bent, afspraken maakt en kijkt of je die kunt controleren en elkaar erop kunt aanspreken. Vliegers moeten begrijpen dat mensen niet de grond onder vliegveld Teuge vandaan willen trekken als zij een keer een klacht hebben. Wil het vliegveld nu en in de toekomst draagvlak hebben, dan moet het nu eenmaal op goede voet staan met de omgeving. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar het blijft nodig hier op te hameren. Het gaat om een bredere aanpak dan alleen goede klachtafhandeling.

Aanbevelingen			
4.	Samen werken aan minder hinder		
<i>b.</i>	<i>Aan tafel voor een gezond Teuge</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Geef de incidentele toenadering tussen vliegers en omwonenden meer regelmaat met een informeel platform.	Luchthavenbedrijf, CRO	2018/2019
2.	Investeer in het verbeteren van de verstoorde relatie tussen sommige vliegers en omwonenden.	Ondernemers, CRO	2018/2019

4.c. Een nieuw geluid in general aviation

Het kan zijn dat er general aviation overkomt van Lelystad. Als partijen vandaar of van elders zich melden, is het goed als duidelijk is wat de toekomstvisie van vliegveld Teuge is. Een volgende stap is het actief acquireren op vestiging van bedrijven die aansluiten bij de visie van een groene, duurzame luchthaven. Nog verdere winst is te behalen door meer nadruk op recreatie en cleantech te leggen. Dit trekt op zichzelf weer een bepaalde bedrijvigheid aan die een extra economische basis biedt voor de luchthaven, eentje die wellicht minder voetafdruk geeft dan ontwikkeling via enkel vliegbewegingen.

Het luchthavenbedrijf heeft natuurlijk een belangrijke rol, maar hoeft niet overal voor op te draaien of het voortouw in te nemen. Gerichte acquisitie kan mede of grotendeels een taak zijn van een parkmanager en de gemeente(n). Hetzelfde geldt voor andere acties richting een groene toekomst. Het ophogen van een geluidswal kan ook door partijen gebeuren die daar zelf een (maatschappelijk) belang bij hebben, zoals een grondverzetbedrijf dat nabij gevestigd is. Probeer dus samen met stakeholders rond vliegveld Teuge creatief om te gaan met kosten van hinder beperkende maatregelen.

De uitdaging is een gezonde toekomst voor vliegveld Teuge op basis van moderne, stille techniek. Beperking van hinder is niet alleen een belang van de omwonenden, maar ook van de luchthaven en de vliegers die hun beroep of hobby willen blijven uitoefenen. Teuge kan als stil, groen vliegveld een voorbeeldfunctie vervullen. Die gemeenschappelijke ambitie zal kunnen rekenen op een breed draagvlak.

Aanbevelingen			
4.	Samen werken aan minder hinder		
<i>c.</i>	<i>Een nieuw geluid in general aviation</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Ga uitgaande van een visie voor het gehele luchthaventerrein acquisitie voeren op die partijen die zich thuis voelen op een groene, duurzame luchthaven.	Alle stakeholders	2018/2019
2.	Probeer samen met stakeholders rond vliegveld Teuge creatief om te gaan met kosten van hinder beperkende maatregelen.	Gemeenten, luchthavenbedrijf	2020/2021

5. Kansrijke cleantech toepassingen

5.a. Teuge als proeftuin voor cleantech

Een goede weg voor vliegveld Teuge is met elkaar te zoeken naar de lusten en tegelijk de lasten terug te dringen. Diverse cleantech oplossingen kunnen daarbij helpen. In Duitsland en Oostenrijk zijn er vliegtuigen met elektrische motoren die voldoende vermogen bieden voor rondvluchten van maximaal 30 minuten. Deze vliegtuigen kunnen overschakelen op fossiele brandstof op momenten dat het nodig is. TNO is graag bereid om een project op te zetten om elektrisch vliegen op vliegveld Teuge te introduceren. Een tweede interessante ontwikkeling is het stiller maken van bestaande motoren. Daar zijn al goede ervaringen mee in de transportsector. Dit valt nader te onderzoeken met de universiteiten van Delft en/of Eindhoven. Andere kansrijke cleantech oplossingen in de luchtvaart zijn liquid gas en stillere motoren en propellers.

Om een duurzame toekomst dichterbij te brengen, zou men budget kunnen regelen om van vliegveld Teuge een fieldlab (proeftuin) te maken. Vliegveld Teuge kan hiermee een positie claimen, mede omdat de stedendriehoek zich profileert op cleantech. Belangrijk is om tot praktische projecten te komen met een kop en staart, inclusief deadlines. Het gaat dan om projecten die passen bij de schaal van Teuge, niet de ontwikkelingen waar bedrijven als Boeing en Airbus aan werken. In het fieldlab kan men studenten inzetten op cases en ruimte bieden aan innovatieve start-ups. Op de luchthaven kunnen zowel de bedrijven die wel als die niet luchtvaart gebonden zijn betrokken worden. Het is interessant om samenwerking te zoeken met Aventus, Saxion en andere opleidingen, maar ook met cleantechbedrijven en zelfs creatieve omwonenden. Bovendien is het mogelijk om met de cases onder de arm naar de universiteiten in Delft, Eindhoven of Twente te gaan.

Regel bij een fieldlab wel een raamwerk voor de rechten van toepassingen die er worden ontwikkeld: uitvinders zijn geen juristen. Het is daarbij verstandig om te kijken of de kennis en de technieken een verdienmodel kunnen opleveren voor vliegveld Teuge door deze als dienst en productie aan te bieden.

Aanbevelingen			
5.	Kansrijke cleantech toepassingen		
<i>a.</i>	<i>Teuge als proeftuin voor cleantech</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Zet samen met TNO een project op om elektrisch vliegen op vliegveld Teuge te introduceren en door te ontwikkelen.	Experts, TNO, ondernemers, luchthavenbedrijf	2018/2019
2.	Onderzoek met TU Delft en/of Eindhoven of het stiller maken van motoren (zoals op de weg) ook vertaald kan worden naar vliegen.	Experts, TU's, ondernemers, luchthavenbedrijf	2018/2019
3.	Zet een 'fieldlab' op waarin partijen samen werken aan cleantech innovatie en help hen bij eigendom en verdienmodellen.	Gemeenten, Cleantech Regio, provincie	2020/2021

5.b. Vermindering van de voetafdruk

Er zijn ook interessante cleantech toepassingen die breder inzetbaar zijn op vliegveld Teuge, zoals warmteopslag en zonnepanelen. Wellicht zijn delen van de velden te bedekken met traditionele zonnepanelen, maar er zijn inmiddels ook heel andere verschijningsvormen beschikbaar (als dakpan of ruit). Een verdergaand idee is om op de luchthaven een (deels) circulaire economie¹ te creëren. Zo kun je werken aan het verminderen van de ecologische 'voetafdruk'² van de bedrijvigheid.

Vliegveld Teuge ligt al goed op koers als het gaat om duurzaamheid, zoals met het energie neutrale luchthavengebouw en als eerste luchthaven met LED-baanverlichting. Het bedrijf Skyservices heeft net het dak vol gelegd met zonnepanelen. Dit kan men uitbreiden naar meer bedrijven. Er is nog meer mogelijk (zoals gezamenlijke warmte koude opslag), maar veel ondernemers durven de stap niet te nemen. Een parkmanager kan helpen bij duurzame ontwikkeling, o.a. via keurmerken (zoals Green Key in recreatie) die een kapstok bieden en toegang tot oplossingen. Laat vliegveld Teuge een voorbeeld worden voor innovatie en duurzaamheid, dat levert in de toekomst een veel beter rendement op dan op de traditionele manier door te gaan.

¹ Een circulaire economie is een kringloop waarin reststoffen opnieuw worden ingezet.

² De voetafdruk is de ecologische ruimte die nodig is, o.a. voor productie en de opname van CO2 die wordt uitgestoten.

Aanbevelingen			
5.	Kansrijke cleantech toepassingen		
<i>b.</i>	<i>Vermindering van de voetafdruk</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Kijk ook naar cleantech toepassingen buiten de luchtvaart zoals circulaire economie, warmteopslag en zonnepanelen.	Ondernemers, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019
2.	Ondersteun de bedrijven bij duurzame ontwikkeling, o.a. via het doorlopen van eisen van duurzaamheidskeurmerken als kapstok.	Gemeenten, provincie, Cleantech Regio	2020/2021
3.	Laat vliegveld Teuge een voorbeeld worden voor innovatie en duurzaamheid, in vliegen en andere facetten van het gehele terrein.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2022/2023

5.c. Focus en een planmatige aanpak

De regio etaleert zich rond de A1 als Cleantech-as, vliegveld Teuge kan daarop aanhaken. Je moet de cleantech dan wel inhoud geven, bijvoorbeeld via het fieldlab. Omdat cleantech vele vormen kent, is het verstandig te focussen op waar deze regio goed in is. Duurzame ontwikkeling op vliegveld Teuge moet overigens passen in de visie van de bedrijven op vliegveld Teuge, de Strategische Board Stedendriehoek¹ zal daarin geen trekkende rol voor haar rekening nemen.

De cases in het fieldlab moeten heldere resultaten opleveren die direct toepasbaar zijn voor de bedrijven. Een aantal ondernemers wil graag elektrisch vliegen, of vliegen met stillere uitlaten, maar het zijn technieken die een steuntje in de rug kunnen gebruiken. Omdat de klant de innovatie niet wil betalen, ligt er geen positief verdienmodel voor de bedrijven in het verschiet. Liever geen techniek waar altijd subsidie bij moet, maar de overheid kan wel de onrendabele top eraf halen. De financiering van innovatie kan daarmee een (mede) verantwoordelijkheid van de overheid zijn.

¹ De Strategische Board Stedendriehoek is een samenwerkingsverband van ondernemers, onderwijs- en onderzoeksinstituten en overheden in de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen.

Ook het Rijk en provincie kunnen helpen bij innovatie op de luchthaven, zowel op financieel vlak als bij de bijbehorende experimenteeruimte die nodig is. In het algemeen zou het goed zijn als de gemeenten, mede als aandeelhouders, een actievere rol nemen. Hetzelfde geldt voor de Cleantech Regio en de provincie Gelderland. Samen met de ondernemers en andere partijen valt dan veel te bereiken.

Vliegveld Teuge, en Nederland in bredere zin, kan zichzelf naar de toekomst profileren op de vlakken van techniek en duurzaamheid. We moeten elkaar niet beloven dat alle ontwikkelingen binnen handbereik zijn, anders ontstaan er verkeerde verwachtingen dat bedrijven er snel resultaten mee behalen. Het moet duidelijk zijn dat het kansen betreft waar nog veel voor gedaan moet worden.

Aanbevelingen			
5.	Kansrijke cleantech toepassingen		
<i>c.</i>	<i>Focus en een planmatige aanpak</i>	<i>Partijen</i>	<i>Realisatie</i>
1.	Verbind de luchthaven aan de Cleantech Regio en aan de uitstraling langs de A1 als as voor het imago. Geef dit inhoud via het fieldlab.	Gemeenten, Cleantech Regio, luchthavenbedrijf	2020/2021
2.	Focus op technieken waar deze regio goed in is en waar politiek draagvlak voor is, op basis van de visie voor vliegveld Teuge.	Gemeenten, provincie, luchthavenbedrijf	2018/2019
3.	Stel een totaalplan op voor de ontwikkeling van duurzame toepassingen op vliegveld Teuge en vraag daarvoor steun bij het Rijk.	Gemeenten, provincie, alle stakeholders	2018/2019

Ons slotadvies is dat de aandeelhouders van het luchthavenbedrijf zo spoedig mogelijk een projectgroep starten om tot actie over te gaan. Met name voor de overkoepelende zaken dienen zij capaciteit vrij te maken en een en ander in gang zetten. Naast hen kunnen een vertegenwoordiger van de ondernemers en van het luchthavenbedrijf plaats nemen, aangevuld met enkele leden van het expertteam.

E. Totstandkoming van dit advies

De leden van het expertteam

Omdat dit advies met name een economische insteek heeft, ligt de achtergrond van de experts niet noodzakelijk in de luchtvaart. Waar specifieke kennis nodig was, kon die elders betrokken worden. De rollen en relevante ervaring van de experts zijn als volgt:

- *Jan van Muyden, adviseur algemeen en hinderbeperking*

Jan van Muyden was wethouder RO en milieu voor gemeente Voorst en voorzitter van de klankbordgroep in het proces toekomstvisie luchthaven Teuge. In opdracht van Luchthaven Teuge deed hij onderzoek naar hinderbeperkende mogelijkheden.

- *Agave Kruijssen, adviseur natuur en milieu*

Agave Kruijssen is bestuurslid van Gelders Particulier Grondbezit, waarvan de leden samen een kwart van de Gelderse natuur beheren. GPG werkt samen met Geldersch Landschap, LTO, GNMF, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en waterschappen.

- *Dries Crama, adviseur economie en werkgelegenheid*

Dries Crama was werkzaam bij productiebedrijven in de chemische industrie en de bouw en als Directeur Groot Aandeelhouder in de transport en distributie sector. Hij was en is voorzitter van diverse besturen, o.a. Gelders Platform Verkeer en Vervoer.

- *Tom Brands, adviseur recreatie en toerisme*

Tom Brands is werkzaam als relatiemanager bedrijven voor de vrijetijdssector bij de afdeling Economische Zaken van de Gemeente Apeldoorn. Hij zet zich daarbij onder meer in voor strategische vraagstukken, innovatie en onderlinge samenwerking.

- *Gert Jan Koele, adviseur cleantech en duurzaamheid*

Gert Jan Koele was directeur binnen de MBO instelling Aventus. De afgelopen jaren werkte hij voor de Strategische Board Cleantech Regio, sinds juli 2017 als secretaris van de tafel circulaire economie (met als doel energieneutraal en afvalvrij in 2030).

Eerdere adviezen en documenten

Het expertteam heeft het herhalen van wat in eerdere rapporten is geadviseerd willen voorkomen. De experts hebben geprobeerd met een nieuwe blik naar de kansen rond vliegveld Teuge te kijken, maar zij zijn bekend met voorgaande documenten waaronder:

- Advies Toekomstige Ontwikkeling Luchthaven Teuge, Stuurgroep toekomstvisie luchthaven Teuge (december 2015)
- Minder hinder van Teuge, In glijvlucht naar groter draagvlak voor general aviation, BLEKENBRINK advies (juni 2015)
- Luchthaven Teuge, Onderzoek naar economische effecten en ontwikkelingsrichtingen, BUITEN, Bureau voor Economie en Omgeving (september 2015)
- Minder hinder door Teuge 2.0!, Rapport afstudeeronderzoek Aviation Studies, Bert Visscher, Hogeschool van Amsterdam (november 2016)

Klankborden met derden

Om zich dieper te informeren hebben de experts klankborden bijeen gebracht: eenmaal ondernemers op de luchthaven en het luchthavenbedrijf, eenmaal vertegenwoordigers van belangenorganisaties en omgevingsdienst. Hoewel met deze inbreng rekening is gehouden, blijft het advies van het expertteam onafhankelijk.

Ondersteuning van het expertteam

Als coördinator en eindredacteur voor de rapportage heeft ir. Johan Kaspers van Brederode Advies het expertteam ondersteund. Hij heeft tevens de processen begeleid rond de inbreng van ondernemers, het luchthavenbedrijf en vertegenwoordigers van belangenorganisaties en omgevingsdienst.